

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta prírodných vied

Alfonz Gajdoš, Tibor Madleňák

Geografia regiónov Európy
Južná Európa

Banská Bystrica 2020

OBSAH

Úvod.....	3
1 Poloha a vymedzenie územia.....	4
2 Prírodné špecifiká južnej Európy.....	6
2.1 Geologický vývoj, tektonika, nerastné suroviny, vertikálna a horizontálna členitosť.....	8
2.2 Podnebie a vodstvo	30
2.3 Pôdy, rastlinstvo, živočíšstvo	43
Témy a úlohy na overenie znalostí.....	48
Literatúra.....	48
3 Špecifiká historicko – geografického vývoja južnej Európy.....	49
3.1 Južná Európa v staroveku.....	50
3.1.1 Stredomorie v časoch antického Grécka.....	50
3.1.2 Stredomorie v časoch antického Ríma.....	51
3.2 Južná Európa v stredoveku.....	54
3.2.1 Byzantská ríša.....	54
3.2.2 Západné Stredomorie po rozpade Rímskej ríše.....	55
3.2.3 Iberský priestor v stredoveku.....	56
3.2.4 Politická roztrieštenosť apeninského priestoru v stredoveku.....	57
3.2.5 Renesancia a humanizmu.....	61
3.3 Južná Európa v novoveku.....	62
3.3.1 Veľké zámorské objavy.....	62
3.3.2 Iberský priestor v 18. a 19. storočí.....	65
3.3.3 Zjednotenie Talianska.....	67
3.3.4 Grécko pod osmanskou nadvládou.....	68
3.4 Južná Európa v 20. storočí.....	69
3.4.1 Prvá svetová vojna.....	69
3.4.2 Medzivojnové obdobie.....	70
3.4.3 Druhá svetová vojna.....	71
3.4.4 Povojnové obdobie.....	71
Témy a úlohy na overenie znalostí.....	74
Literatúra.....	75
4 Demogeografické a sídelné špecifiká južnej Európy.....	75
4.1 Obyvateľstvo.....	75
4.2 Sídla	85
Témy a úlohy na overenie znalostí.....	88
Literatúra.....	88
5 Hospodárske špecifiká južnej Európy	89
5.1 Taliansko a Španielsko.....	89
5.2 Portugalsko a Grécko.....	94
5.3 Cyprus, Malta a ostatné malé štáty.....	98
5.4 Územná koncentrácia hospodárskych aktivít	99
Témy a úlohy na overenie znalostí.....	102
Literatúra.....	102
6 Špecifiká súčasnej politickej situácie štátov južnej Európy.....	104
6.1 Politický a stranický systém.....	104
6.2 Územno – správne členenie.....	108
Témy a úlohy na overenie znalostí.....	111
Literatúra.....	111
Doslov.....	111
Register.....	112

Úvod

Problematike regionálneho členenia Európy sa vždy venuje veľká pozornosť. Rôzne koncepty členenia riešia nielen geografi, ale aj politológovia, ekonómovia, etnografi, historici alebo jazykovedci, výnimka nie sú ani športové zväzy. Povoynové politické usporiadanie Európy bolo vyše 40 rokov zakonzervované tzv. železnou oponou. Západná časť svetadielu prechádzala transformáciami, ktoré určovali integračné zoskupenia. Európskou úniou dosiahla integrácia štátov najvyšší stupeň. Východná časť Európy zažila od začiatku 90. rokov 20. storočia nebývalú rýchlu transformáciu spoločnosti a ekonomiky. V súčasnosti majú globalizačné procesy najvýznamnejší dopad na ich povahu a kvalitu.

Podľa OSN je Európa, v rámci makroregionálneho členenia sveta, členená na západnú, južnú, severnú a východnú Európu (*United Nations 2012*). Do východnej Európy patrí aj celé Rusko. Po páde „železnej opony“ nastala renesancia regionálnej diferenciácie politicky bývalej „Východnej Európy“. Uskutočnil sa „návrat“ pobaltských štátov do severnej Európy, oživila sa stredná Európa, po rozpade Juhoslávie vznikla zložitá situácia balkánskych štátov s ich regionálnym zaradením, rieši sa problematika rozšírenia európskej integrácie na východ (Cyprus, Turecko), oživil sa aj polemiky kvôli geografickému priebehu kontaktnej línie medzi Európou a Áziou.

Vysokoškolská učebnica Geografia regiónov Európy bude mať šesť častí, ktoré charakterizujú jednotlivé regióny (Európa južná, juhovýchodná, východná, stredná, severná a západná). Regióny boli vyčlenené najmä na základe potrieb geografickej vysokoškolskej edukačnej praxe, spoločných socioekonomicko – historických vzťahov a súčasných integračných tendencií. Zvýšená pozornosť nie je venovaná jednotlivým štátom, podrobné údaje o nich poskytujú dostupné informačné elektronické zdroje (Eurostat, CIA Fact Worldbook, MZV SR). Pri čítaní textu odporúčame využívať geografické a dejepisné atlasy, a pri hospodárskych charakteristikách napr. atlasy z nemeckej edície Diercke (http://www.diercke.com/information/about_the_atlas.xtp?SID=abcmXVibakcOAdcR-ZXwx).

Snahou bolo charakterizovať územia v duchu aktuálnych regionálnych znalostí, hodnotiť regióny a ich vnútornú regionálnu diferenciáciu a na základe použitej analogickej štruktúry jednotlivých geografických charakteristík a hodnotení umožniť študentom prístupnejšiu geografickú komparáciu. V rámci jednotlivých regiónov sú charakterizované geografické priestory (štáty a územia), ktoré zdieľajú spoločné prírodné, demografické a hospodárske špecifiká. Veľká pozornosť je venovaná spoločensko – historickému vývoju regiónu. Jeho poznanie umožňuje pochopiť aj zložité vzťahy v súčasnej spoločnosti.

Samozrejme, vyčlenené regióny nepredstavujú homogénne územia zo všetkých hľadísk. V súčasnosti do popredia vstupujú aj fenomény spoločnej ťaživej hospodárskej a migračnej povahy (južná Európa), vzťahy s Ruskom (východná a časť juhovýchodnej Európy), politicko – spoločenské „hľadanie cesty“ východnej časti strednej Európy (skupina V4), problematika Východného partnerstva alebo expanzia čínskeho vplyvu do európskej ekonomiky. V každej časti vysokoškolskej učebnice sa zdôvodní vymedzenie územia európskeho regiónu. Vyčlenenie územia podlieha regionalizačnému kritériu, ktorý si určili autori. Veríme, že aj týmto pohľadom pomôžeme študentom pochopiť rôznorodosť v jednote Európy.

Prvá časť vysokoškolskej učebnice začína regiónom južnej Európy. Nechceli sme úplne porušiť princíp tzv. prvého geografického zákona (čím je objekt bližší z geografického pohľadu, tým sa mu venuje väčšia pozornosť), ale samotná Európa je tým najbližším objektom. V regióne južnej Európy sa začalo rodiť „európanstvo“ s jeho kresťanskou filozofiou, vedeckými poznatkami a prienikmi na východné civilizácie. Európu formovali antické poznatky, kresťanstvo, humanizmus, renesancia, zámorské objavy a osobnosti stredomorského priestoru.

Autori